

УДК 336.71

Богдан АДАМИК, Андрій СКІРКА

АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У ПЕРІОД КРИЗИ

У будь-якій державі банківська система завжди виступає каталізатором зростання економіки. На сучасному етапі, впродовж кризових явищ 2014–2016 рр., постає питання ефективного функціонування банківської системи та системи гарантування вкладів. Метою дослідження є аналіз ресурсного потенціалу банківської системи та проблематика системи гарантування вкладів протягом 2014–2016 рр. Проаналізовано інформацію про розмір вкладів фізичних осіб у банках-учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Відзначено вплив зменшення депозитної бази банків на економіку України та негативну тенденцію щодо заощаджень. Проаналізовано відношення заощаджень до ВВП у деяких країнах світу, у тому числі України. Закцентовано увагу на важливості грошових переказів з-за кордону. Проаналізовано рівень доларизації депозитів та структуру вкладів у банках. Звернено увагу на кореляцію між коливанням іноземної валюти та вкладами. Проаналізовано динаміку та структуру зобов'язань у банках-учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Зроблено висновок щодо зменшення частки вкладів фізичних осіб. Подано динаміку кредитування та частку простроченої заборгованості. Проаналізовано динаміку обсягу наданих кредитів НБУ банкам України. За результатами нашого дослідження подано рекомендації щодо покращення стану формування та використання коштів, а також відмічено подальше вдосконалення банківської системи та системи гарантування вкладів, що є першочерговим заходом у складних сучасних умовах.

Ключові слова: заощадження, депозит, банк, гарантування, вкладник.

JEL: G21, G22

Постановка проблеми. Розвиток банківської системи завжди є потужним засобом для стрімкого економічного зростання держави. У сучасних умовах особливо актуальним є підвищення довіри населення до банків, збільшення її ресурсного потенціалу, розвитку вітчизняної системи гарантування вкладів. Підвищення ефективності системи гарантування банківських вкладів, яка б сприяла посиленню довіри до фінансових установ, має стати найпріоритетнішим завданням для країни, а отже і стимулом для її економічного розвитку. Ефективне управління ресурсним потенціалом банківської системи, на наш погляд, є однією з умов для забезпечення відновлення економічного зростання в Україні.

Останні дослідження і публікації. Питанням розвитку банківської системи та системи гарантування вкладів присвячено праці багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема: М. Адамчук, О. Дзюблюк, В. Міщенко, К. Молодик, А. Мороз, В. Огієнко, Т. Смовженко, І. Серветник, В. Пашнева, О. Турбанова, Г. Ходачник та багатьох інших.

© Богдан Адамик, Андрій Скірка, 2017.

Постановка мети і завдань:

- проаналізувати показники розміру вкладів та заощаджень фізосіб у банках-учасниках ФГВФО, а також кредитного портфелю та розміру простроченої заборгованості (NPL) протягом 2014–2016 рр.;

- подати проблемні аспекти функціонування банківської системи щодо управління ресурсним потенціалом на сучасному етапі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши показники вітчизняної банківської системи та системи гарантування вкладів у 1991–2013 рр., а особливо у кризові 2008–2009 рр., слід зазначити: дана криза не була ефективно подолана. На перший погляд, спостерігалась стабілізація ситуації та покращення фінансових результатів банків. Однак це було лише тимчасове явище, яке відстрочило основні проблеми банківської системи, грошово-кредитної та валютної політики, котрі знайшли свій відголосок на початку 2014 р.

Банківська криза в Україні розпочалась із вилучення вкладів. Тому, перш за все, проаналізуємо інформацію про вклади фізосіб у банках-учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО, Фонд) (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація про вклади фізосіб в банках-учасниках ФГВФО, протягом 2014–2016 рр.

Дата	Загальна сума вкладів			Сума вкладів у нац. валюті			Сума вкладів у іноз. валюті		
	млрд грн	Абс. приріст (Δ)	Темп приросту, %	млрд грн	Δ	Темп приросту, %	млрд дол. США	Δ	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
01.01.14	402,6	-	-	224,3	-	-	22,3	-	-
01.02.14	398,6	-4,0	-1,0	223,1	-1,2	-0,5	22,0	-0,3	-1,3
01.03.14	411,3	12,7	3,2	206,2	-16,9	-7,6	20,5	-1,5	-6,8
01.04.14	406,2	-5,1	-1,2	195,5	-10,7	-5,2	19,2	-1,3	-6,3
01.05.14	404,0	-2,2	-0,5	195,4	-0,1	-0,1	18,3	-0,9	-4,7
01.06.14	392,3	-11,7	-2,9	189,5	-5,9	-3,0	17,2	-1,1	-6,0
01.07.14	390,9	-1,4	-0,4	196,5	7,0	3,7	16,4	-0,8	-4,7
01.08.14	387,6	-3,3	-0,8	194,9	-1,6	-0,8	15,9	-0,5	-3,0
01.09.14	399,2	11,6	3,0	190,4	-4,5	-2,3	15,3	-0,6	-3,8
01.10.14	371,6	-27,6	-6,9	182,1	-8,3	-4,4	14,6	-0,7	-4,6
01.11.14	362,2	-9,4	-2,5	180,4	-1,7	-0,9	14,2	-0,4	-2,7
01.12.14	384,0	21,8	6,0	177,2	-3,2	-1,8	13,8	-0,4	-2,8
01.01.15	382,1	-1,9	-0,5	172,1	-5,1	-2,9	13,3	-0,5	-3,6
01.02.15	374,4	-7,7	-2,0	167,1	-5,0	-2,9	12,8	-0,5	-3,8
01.03.15	497,5	123,1	32,9	160,2	-6,9	-4,1	12,1	-0,7	-5,5
01.04.15	415,1	-82,4	-16,6	152,0	-8,2	-5,1	11,2	-0,9	-7,4
01.05.15	387,5	-27,6	-6,6	156,0	4,0	2,6	11,0	-0,2	-1,8

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
01.06.15	376,5	-11,0	-2,8	153,8	-2,2	-1,4	10,6	-0,4	-3,6
01.07.15	369,5	-7,0	-1,9	154,1	0,3	0,2	10,3	-0,3	-2,8
01.08.15	361,9	-7,6	-2,1	149,6	-4,5	-2,9	9,8	-0,5	-4,9
01.09.15	355,4	-6,5	-1,8	148,8	-0,8	-0,5	9,5	-0,3	-3,1
01.10.15	357,3	1,9	0,5	150,1	1,3	0,9	9,7	0,2	2,1
01.11.15	351,5	-5,8	-1,6	147,1	-3,0	-2,0	8,9	-0,8	-8,2
01.12.15	353,8	2,3	0,7	146,9	-0,2	-0,1	8,6	-0,3	-3,4
01.01.16	362,3	8,5	2,4	164,5	17,6	12,0	8,2	-0,4	-4,7

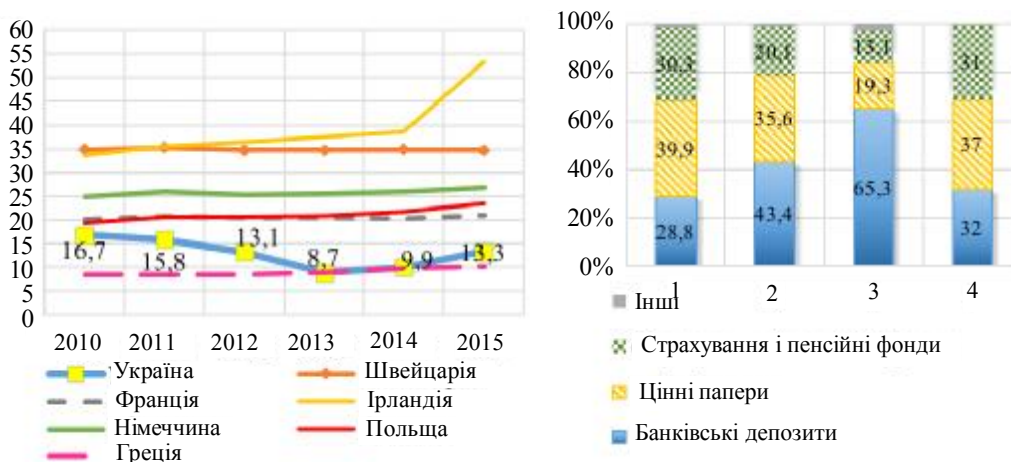
Примітка. Розраховано та складено авторами на основі [1].

Динаміка вкладів фізичних осіб у банках-учасниках Фонду, протягом 2014–2016 рр., мала спадну тенденцію. За проаналізований період загальна сума вкладів зменшилась на 40,3 млрд. грн., або на 10,0%. Максимальне зменшення суми вкладів спостерігалось 01.04.15 р. на 82,4 млрд. грн., або на 16,6%, у порівнянні із попереднім місяцем. Якщо і відбувалось зростання загальної суми вкладів, як, наприклад, 01.03.15 р., то цей приріст був номінальним і пояснювався валютною переоцінкою вкладів, оскільки на цю ж дату спостерігався відтік коштів у національній та іноземній валютах на 6,9 млрд. грн. та 0,7 млрд. дол. США відповідно.

За проаналізований період сума вкладів у національній валюті зменшилась на 59,8 млрд. грн., або на 26,6%. Максимальне зменшення вкладів фізосіб у гривні спостерігалось 01.03.14 р. та 01.04.14 р. на 16,9 та 10,7 млрд. грн. відповідно. Середній абсолютний приріст становив -2,5 млрд. грн. кожного місяця. Даний негативний сплеск зняття коштів їх власниками пояснюється панікою та недовірою населення до банківського сектору. Якщо аналізувати відтік коштів у іноземній валюті, то протягом усього проаналізованого періоду вони постійно зменшувались. Максимальне значення було аналогічними місяцями (станом на 01.03.14 р. та 01.04.14 р.), у сумі становило 2,8 млрд. дол. США. Дана тенденція пояснюється валютною нестабільністю та невизначеністю у період надзвичайних курсових коливань іноземних валют по відношенню до національної. Протягом аналізованого періоду у іноземній валюті коливання набули доволі від'ємного характеру. Кошти зменшились на 14,1 млрд. дол. США, що становить 106,8% золотовалютних резервів країни (станом на 01.01.16 – 13,2 млрд. дол. США [2]).

Щоб розкрити причини такої спадної динаміки, слід звернути увагу на заощадження населення як першочергового джерела депозитної бази банків. Потрібно розуміти, що доходи населення впали, а витрати – зросли, громадяни не могли нагромаджувати кошти, особливо у іноземній валюті, через курсову переоцінку. А також значна стаття витрат відраховується на купівлю товарів та послуг внаслідок зростання цін (у 2015 р. ІСЦ – 143,3%, у 2016 р. – 112,8%). Громадяни втрачають схильність до заощаджень, і, як наслідок, до інвестування коштів та через недовіру до банківських установ – відкриття депозитних рахунків.

При глобальному порівнянні країн світу, за даними Світового банку, слід відзначити, що Україна займає одне із низових місць по відношенню заощаджень домогосподарств до ВВП (рис. 1).

Прим.: країни із 1 – високим; 2 – середнім; 3 – низьким доходом; 4 – загалом

Рис. 1. Відношення заощаджень до ВВП у деяких країнах світу, % [3; 4; 5]

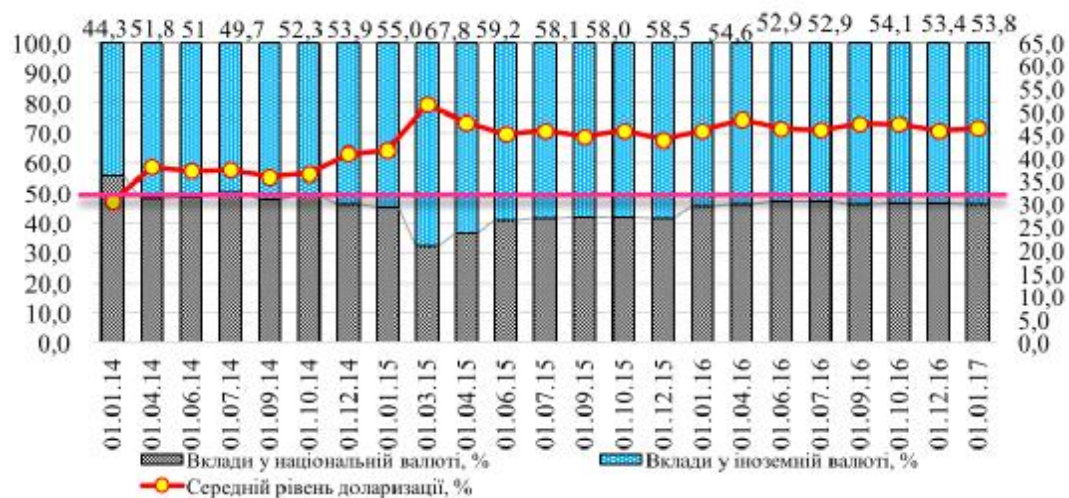
Розмір рівня доходів, витрат та довіри до фінансових установ впливають на вибір інструментів капіталовкладень. На правому графіку зображено різноманітність активів, у які інвестує населення. Країни із низьким рівнем доходів ортодоксально надають перевагу відкриттю банківського вкладу. У країнах із високим рівнем доходу зазвичай високорозвинений фондовий ринок цінних паперів та за відсутності високих ставок за депозитами громадяни вкладають кошти у цінні папери та страхування. Можна стверджувати, що в Україні традиційним засобом інвестування є вкладення у іноземну валюту, депозити та купівля нерухомості.

Значна кількість експертів, у тому числі представники НБУ, аналізують обсяг коштів, котрий перебуває у руках населення – від 90 до 120 млрд. дол. США [6]. На фоні погіршення економічного стану та зменшення золотовалютних резервів було б доцільніше залучати та трансформувати дані кошти для розвитку економіки, замість кредитів МВФ. Головним завданням держави має стати створення умов для покращення інвестиційного клімату та зміцнення довіри до фінансово-кредитної системи. Внаслідок зменшення доходів у національній валюті, а також через нестабільність на валютному ринку України і падіння процентних ставок у іноземній валюті громадяни не мають бажання відкривати депозит у іноземній валюті. Тому основним джерелом залучення коштів на вкладні рахунки можуть бути грошові перекази з-за кордону.

За даними НБУ обсяг переказів, здійснених через системи переказу коштів з-за кордону у 2015 р., становив 2,526 млрд. дол. США. Для порівняння, у 2014 р. даний показник складав 3,885 млрд. дол. США, що на 1,359 млрд. або на 53,8% менше [2]. Дане зменшення пояснюється недовірою до банківського сектора та нестабільністю адміністративних обмежень. Так, згідно з постановою НБУ № 540 “Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України”, при виплаті переказів без відкриття рахунку було введено обов’язковість конвертації їх у гривню [7]. Хоча дана постанова діяла менше місяця, все ж таки це викликало занепокоєння у заробітчан.

За 3 квартали 2016 р. перекази становили 1,603 млрд. дол. На наш погляд, за неформальними каналами такі перекази є значно більшими, ніж офіційна статистика. Тому для банківської системи та для розвитку економічного потенціалу держави важливим є залучення даних коштів на вклади, це також дало б змогу і збільшити ресурси Фонду через збільшення бази його регулярних зборів.

Вартує уваги зміна структури вкладів у банках-учасниках ФГВФО, у розрізі валют, котру зображено на рис. 2. Можемо спостерігати, що протягом проаналізованого періоду вклади у іноземній валюті займають лідируючі позиції, оскільки вони становлять 50 і більше відсотків у загальній структурі портфелю. Лише 01.01.14 р. та 01.07.14 р. вклади у національній валюті мали переважуючу частку та становили 55,7% та 50,3% відповідно.

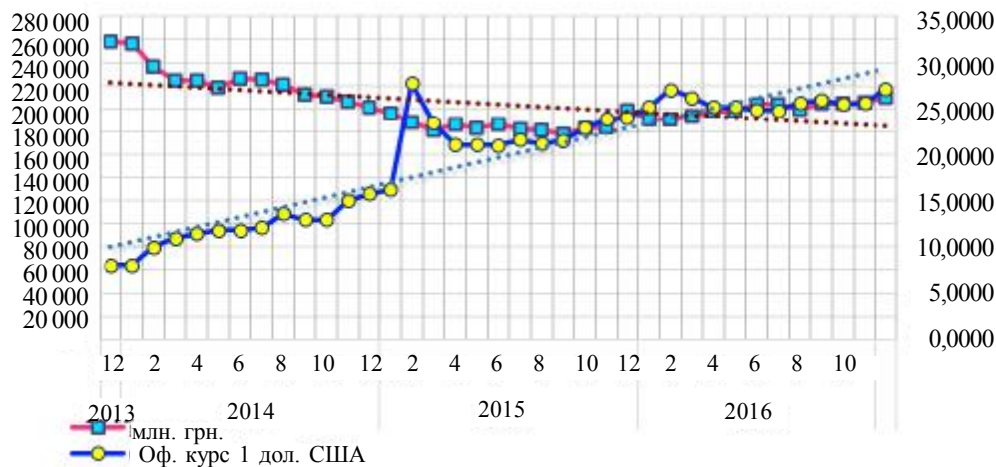
Рис. 2. Структура депозитної бази фізичних осіб у розрізі валют в банках-учасниках ФГВФО та рівень доларизації економіки України, протягом 2014–2017 рр. [2; 1]

У 2016 р. коливання стабілізувалось, проте іноземні вклади на кінець року становили 53,4%. Структура вкладів також тісно пов'язана із таким явищем як доларизація. Відповідно до методики МВФ, ми обчислили середній рівень доларизації економіки України шляхом середньоарифметичної частки депозитів у іноземній валюті у агрегаті М2 та частки кредитів у іноземній валюті у агрегаті М2. Згідно з методикою МВФ, такий показник не повинен перевищувати 30% [8].

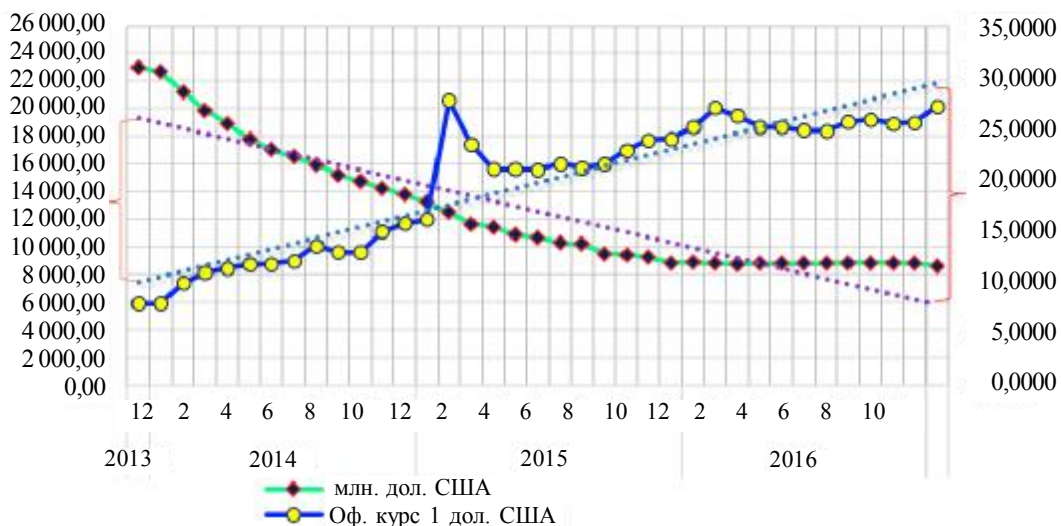
Із результатів обчислень, котрі представлені на рис. 2, можемо зробити висновок, що ступінь доларизованості української економіки є досить високим, оскільки він перевищує межу у 30%. У грошовому обігу іноземна валюта витісняє національну, як наслідок остання втрачає функції засобу обігу, платежу та нагромадження. Ми вважаємо, що таке явище ще більше ускладнює дії для боротьби з інфляцією, високий рівень доларизації не сприятиме політиці інфляційного таргетування, до якої перейшов НБУ. Окрім цього, через велику перевагу іноземної валюти зростає валютний ризик неповерненості коштів ФГВФО

по мірі знецінення вітчизняної валюти, гарантована сума номінально зменшується. Це створює для ФГВФО ризики недовіри до нього як органу, котрий має на меті гарантування вкладів. Його активи виражені у гривнях, проте значна частина вкладів станом на 01.12.16 р. – 53,6% – у іноземній валюті.

Варто наголосити, що панічне вилучення вкладів, зниження показників ліквідності та банкрутство банків у 2014 р. почались в умовах нестабільності та надзвичайно високої волатильності курсів іноземних валют. Вплив курсових коливань на рівень банківських депозитів домогосподарств у національній та іноземній валюті зображено на рис. 3 та 4.

Рис. 3. Динаміка коливань офіційного курсу долара (права шкала) та депозитів домогосподарств у національній валюті (ліва шкала), протягом 2014–2016 рр. [2]

Рис. 4. Динаміка коливань офіційного курсу долара (права шкала) та депозитів домогосподарств у іноземній валюті (ліва шкала) протягом 2014–2016 рр. [2]

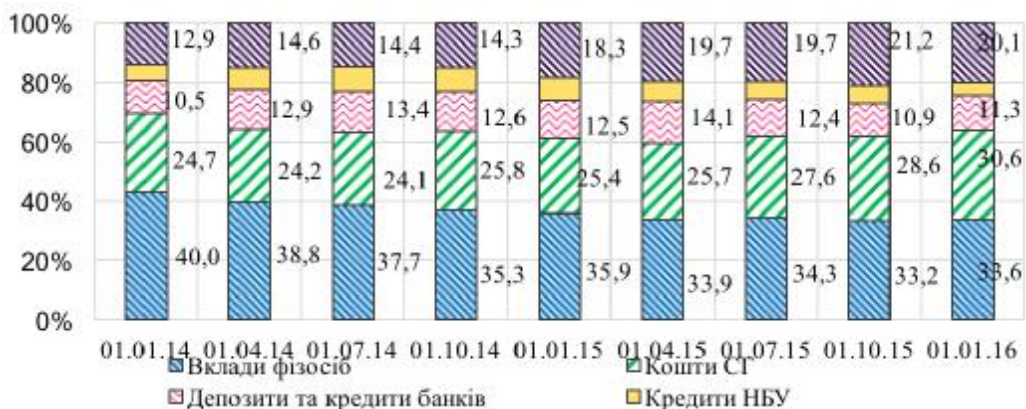

На основі аналізу побудованих діаграм можна зробити висновок про обернену динаміку офіційного курсу гривні та розміру вкладів. За проаналізований період депозити домашніх господарств у національній валюті, відносно лінійного тренду, мали спадний характер. Так, впродовж грудня 2013 р. по травень 2014 р. вони знизились на 23,4%. Девальвація гривні відносно долара США на 214,8% повпливала на недовіру до національної валюти, а отже, і на вилучення її із вкладних рахунків.

Коефіцієнт кореляції (r) розрахований нами на основі даних цих двох показників, він є високим та становить $-0,8550$. Тобто існує тісний зворотній зв'язок між цими даними. Коефіцієнт детермінації (R^2) становив $0,7310$. Слід відзначити, що курсові коливання мають найбільший вплив на депозити в іноземній валюті. Кореляція між цими двома показниками становила $-0,9284$, що свідчить про щільніший зворотній зв'язок, у порівнянні із розрахунками вище. Відповідно до діаграм, можемо зазначити, що депозити домогосподарств у національній валюті з початку 2016 р. мають зростаючу динаміку, проте вони не досягли докризового рівня (грудень 2013 р.). Протягом 2016 р. вони зросли на 14,6 млрд. грн., або на 7,69% (з початку 2014 р. – знизились на 50,7 млрд. грн.).

Звернемо увагу, що на протидію вкладів у національній валюті, у іноземній валюті прослідковувалася чітка негативна динаміка, протягом 2016 р. – жодних позитивних змін не відбувалося. Із початку 2014 р. вклади у іноземній валюті зменшились на 13,8 млрд. дол. США або на 61,1%.

Аналіз основних показників, котрі характеризують визначальні тенденції розвитку банківської системи, розпочнемо із розгляду структури зобов'язань. Динаміку та структуру зобов'язань банків-учасників ФГВФО зображено на рис. 5. Можемо зробити висновок про зменшення частки вкладів фізичних осіб у загальній структурі зобов'язань банків, з початку 2014 р. – на 6,4%. Проте кошти суб'єктів господарювання, на котрі гарантії Фонду практично не розповсюджуються, носять зростаючий характер у структурі зобов'язань.

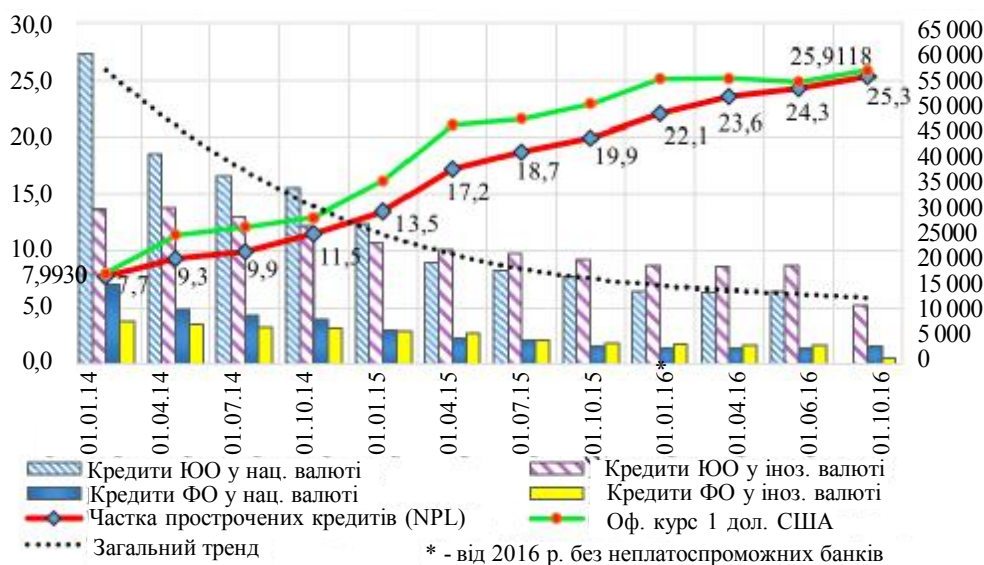

Рис. 5. Динаміка та структура зобов'язань в учасниках Фонду протягом 2014–2016 рр. [1]

Вони зросли на 5,9% та практично зрівнялись із вкладами фізосіб. Через таку тенденцію виникає ризик неповерненості коштів юридичним особам. Наголосимо, що етап вдосконалення системи гарантування вкладів передбачає, що з 01 січня 2017 р. гарантія Фонду поширяться на фізичних осіб-підприємців, котрі станом на 31.05.16 р. становлять всього лиш 3,5% (11,8 млрд. грн.) у всій сукупності суб'єктів господарювання. Тому основна частина коштів юридичних осіб (96,4%) під суттєву гарантію не підпадає.

Звернемо увагу, що основною проблемою кризи у банківському секторі було суттєве перевищення обсягів кредитування в іноземній валюті над депозитною базою банків, а як наслідок зростала проблемна кредитна заборгованість. Банки, у тому числі державні, нарощували обсяги кредитування (у т. ч. пов'язаним із банком особам). Через певні внутрішні та/або зовнішні фактори дана заборгованість перетворювалася на проблемні кредити (non-performing loans, NPL). А це, у свою чергу, віддзеркалювалося на депозитних внесках, оскільки у банку зменшувалася його ліквідність, таким чином підвищувалася ймовірність попадання такого банку у Фонд гарантування вкладів шляхом здійснення ним тимчасової адміністрації. Тому дана тема кредитних коштів є прямо дотичною із темою функціонування ФГВФО та аналізом ресурсного потенціалу банківської системи.

Динаміку кредитної діяльності банків зображено на рис. 6.

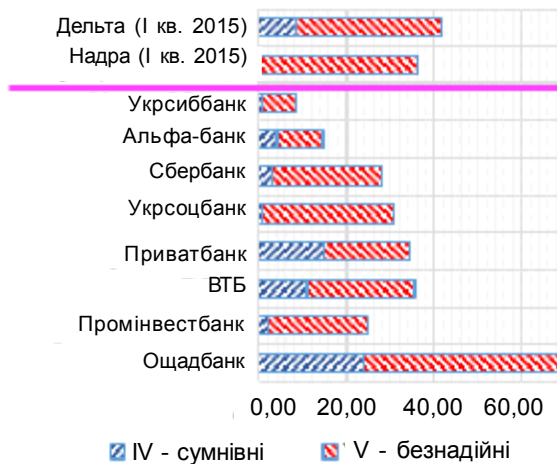
Рис. 6. Динаміка NPL офіційного курсу долара та кредитного портфелю банків України (млн. дол. США) протягом 2014–2016 рр. [2]

Проаналізувавши динаміку NPL, відзначимо, що даний показник із початку 2014 р. збільшився у 3 рази і станом на 01.10.16 р. становить 25,3%. За проаналізований період кредити, видані юридичним особам, переважають над кредитами, наданими фізособам. Це пояснюється спадом популярності кредитування населення (порівняно із 2007–2008 рр.) та важкістю оплати позики. Слід відзначити, що на графіку чітко прослідковується

кореляція між NPL та курсом іноземної валюти, яка становить 0,9855. Існують також розбіжності між офіційними показниками, представленими НБУ та оцінками за міжнародною рекомендацією. Так, експерти та аналітики зазначають, що даний показник є набагато вищим.

На жаль, недосконалість законодавства, судової та правоохоронної системи дозволяють юридичним особам у вигляді великих підприємств виробити фіктивні зобов'язання перед пов'язаними кредиторами. Банки списують заборгованість на IV, V категорію через те, що процес банкрутства розтягується на декілька років. Прикладом можуть слугувати судові процеси між Укрсоцбанком та компанією “Пузата Хата” (із 2008 р. – 70 млн. дол. США); “МРІЯ Агрохолдинг” (погане обслуговування боргу – 30 млн. дол. США); “АІС” та “УкрСиббанк” (із 2014 р. – 100 млн. дол. США).

Рис. 7. Обсяг найбільшої простроченої кредитної заборгованості банків України, млрд. гривень, станом на 01.01.2017 р. [2]

Банки виступають незахищеними кредиторами у процедурах банкрутства, тому вони безумовно будуть підвищувати вимоги до кредитних ризиків, через це відновити кредитування реального сектору може виявитись надзвичайно складно. Варто відмітити, що практично усі банки світу та Єврозони (після кризи 2008–2009 рр.) зіткнулися із зростаючим об'ємом NPL. Особливо це прослідковується у банках Греції та Італії (рис. 8).

За даними британської газети Financial Times та стрес-тесту ЕВА, обсяг NPL банків Єврозони сягнув 932 млрд. євро (1,02 трлн. дол. США), у тому числі у Італії – 360 млрд. євро (396 млрд. дол. США) [9]. У 2007–2008 рр. у іноземній валюті відбувалось нарощення обсягів кредитування іноземними банками (споживчі та іпотечні кредити), при цьому це була вигідна справа, оскільки маючи велику ліквідність у валюті (відсотки за вкладами у материнській структурі становили 1,5%), направляли її на кредитування в Україні під 10–15%. Відтак через курсові коливання та неможливість погашати кредити почала зростати прострочена заборгованість. Через те, що UniCredit – один з рекорсменів за видачою валютних кредитів, український бізнес став для нього проблемним активом, тому його вирішили продати.

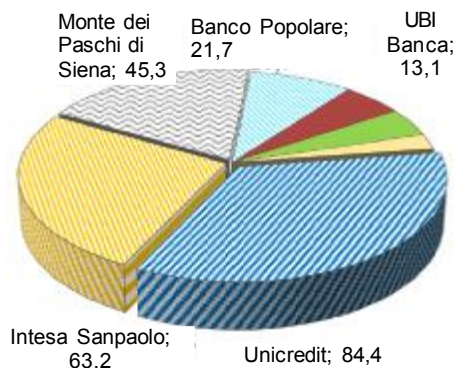

Рис. 8. Структура найбільшого NPL (млрд. євро) у розрізі банків Італії [9]

Зазначимо, що станом на 01.01.2017 р. розмір NPL становить 409,29 млрд. грн. (більшість кредитів видані пов'язаним особам). Такі явища несуть ризики для функціонування всієї банківської системи, що, у свою чергу, несе потенційні загрози вкладникам та системі гарантування вкладів.

Під час кризових явищ у 2014–2015 рр. відбувалось масове вилучення коштів з банків (bank run), тому НБУ як кредитор останньої інстанції (lender of last resort) був вимушений проводити операції із підтримки ліквідності банків шляхом операцій прямого РЕПО, тендерів рефінансування, стабілізаційних кредитів та кредитів для підтримки ліквідності. Динаміку обсягу проведення НБУ даних операцій зображено на рис. 9. Максимальний обсяг наданих кредитів спостерігався у березні та лютому 2014 р., у цей час 18–20 лютого 2014 р., коли був пік протестів, громадяни зняли з банківських депозитів близько 30 млрд. грн. – 7% усього роздрібного портфеля (паніка). У банків не вистарчало ліквідності, тому НБУ надавав рефінансування.

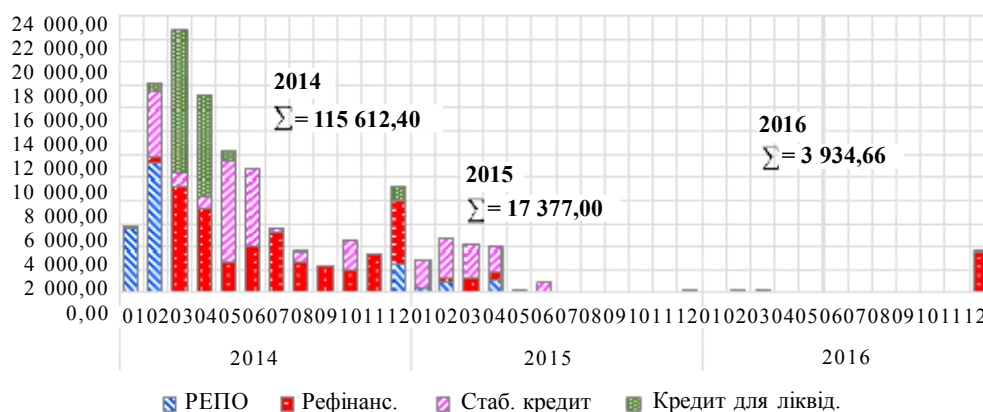

Рис. 9. Динаміка обсягу наданих кредитів НБУ банкам України, протягом 2014–2016 рр., млн. грн. (складено автором на основі [2; 10])

Відзначимо, що для отримання таких кредитів потрібно надати забезпечення (заставу) під такий кредит. На наш погляд, НБУ не виважено підходив до оцінки даних застав. Там, де заставою виступало майно або корпоративні права, воно, як правило, було або переоцінене, або швидко втрачало свою вартість, знецінювалось і не відповідало сумі наданого кредиту. Також зауважимо, що практично усі банки, котрі отримали рефінансування від НБУ, впродовж 2014–2016 рр. так чи інакше були визнані неплатоспроможними (табл. 2). Через таку невважену політику повернути видане рефінансування банкам банкрутам тепер надзвичайно важко. Загалом, у 2014 р. таким банками, котрі були визнані неплатоспроможними, було надано близько 38 млрд. грн., у 2015 році – 2,92 млрд. грн.

На наш погляд, доцільно розробити чіткий механізм підтримки ліквідності банку та структурного аналізу заставного майна крізь призму факторів, котрі можуть впливати на його вартість. І тут ми маємо на увазі не тільки нерухомість, а й майнові права за кредитами, котрі, як було вищезазначено, зазвичай перетворюються на NPL. Перед видачею рефінансування потрібно досягти згоди щодо блокування усіх активів (вітчизняних, іноземних) власника банку та пов'язаних із ним осіб. Таким чином, до повернення даних кредитів він буде відповідати усіма активами, які є у його власності, в т.ч. власності дружини, дітей та інших родинних осіб. Потрібно розуміти, що дані кредити НБУ також мали негативний вплив на інфляцію та грошову масу у країні. Шляхом їх видачі, і не тільки, власники мали можливість виведення коштів на свої підставні фірми.

Таблиця 2

Банки-лідери за обсягом отриманих кредитів від НБУ протягом 2014–2015 рр., млн. грн.

2014			2015		
Рік №	Банк	Сума	Рік №	Банк	Сума
1	“Ощадбанк” (С)	24 160,0	1	“ПриватБанк” (С, Н)	9 700,00
2	“ПриватБанк” (С, Н)	19 000,0	2	“Укресімбанк” (С)	2 400,00
3	“Дельтабанк”** (С)	10 170,0	3	“Фінанси та Кредит”**	2 200,00
4	“Фінансова ініціатива”**	8 360,0	4	“Хрещатик”**	607,90
5	“Укргазбанк”	6 210,0	5	“Банк Кредит Дніпро”	551,30
6	“Ві Ей Бі Банк”**	5 540,0	6	“Укргазбанк”	520,00
7	“Укресімбанк” (С)	5 120,0	7	“Альфа-банк”	436,60
8	“Надра”**	3 300,0	8	“Промінвестбанк” (С)	309,60
9	“Альфа-банк”	3 060,0	9	“ПУМБ”	144,80
10	“Промінвестбанк” (С)	2 490,0	10	“Фідобанк”**	117,00
11	“Брокбізнесбанк”**	2 000,0		Ін. Банки	389,8
12	“ПУМБ”	1 760,0			
13	“Київська Русь”**	1 680,0			
14	“Фінанси та Кредит”**	1 650,0			
15	“Фідобанк”**	1 580,0			
16	“ВБР”**	1 470,0			
17	“Південний”	1 330,0			
18	“УкрБізнесБанк”**	1 030,0			
19	“Хрещатик”**	1 000,0			
20	“Райфф. Банк Аваль”(С)	900,0			
	Ін. Банки	13 802,4			

Примітки. 1. Сформовано та розраховано авторами на основі [2].

2. Банки, виділені жирним шрифтом та із позначкою * (напр. “Дельта”**) – визнані неплатоспроможними, протягом 2014–2016 рр.; (С) – системно важливі банки протягом 2014–2015 рр., Н – націоналізовано у 2016 р.

Сучасний стан функціонування системи гарантування вкладів та банківської системи загалом характеризується також і проблемами у судочинстві. Власники банку подають до суду позови про незаконність віднесення банку до категорії неплатоспроможних та введення тимчасової адміністрації через бездіяльність банківського нагляду з боку НБУ. Проте Фонд уже затвердив реєстр вкладників і почав виплати. Якщо все ж таки судова практика визнає такі рішення неправомірними, то практично держава в особі Фонду втратить ті кошти, як вже виплатила.

Наведемо приклади таких судових конфліктів із банками. "Укрінбанк" (ре-ліцензувався під назвою Укрінкомбанк) значна кількість експертів НБУ не знають, які подальші дії застосовувати до цього банку, оскільки гарантована сума вкладникам уже виплачена і становить 1,7 млрд. грн. Наразі тривають судові процеси. "Банк Капітал", "Фінансова ініціатива", "Михайлівський" (котрий не допускав кураторів від НБУ, залучав вклади на підставні фірми, та згодом все ж таки його визнали неплатоспроможним), "Укргазпромбанк", "РВС банк" (перехідний), "Юнісон" та інші. Це все підкреслює, наскільки судова та законодавча системи є недосконалими, що ставить під сумнів також і систему гарантування вкладів на законодавчому рівні.

Окрім цього, багато експертів зазначають низький рівень фінансової грамотності простого населення та його покращення. Ми частково згодні із цим. Але, на наш погляд, низька фінансова грамотність не стільки у простого населення, а скільки у професійних персоналіях, котрі повинні бути віддані своїй справі та чітко, вміло та ефективно виконувати свої функції. Це є службовці, посадові особи від НБУ, котрі здійснюють банківський нагляд, особи від ФГВФО, котрі теж здійснюють перевірки фінансових показників банків. Вони б мали виразно та яскраво виконувати покладені на них обов'язки. Якщо банк все ж таки потерпів крах, то можна, окрім інших факторів, які мали вплив, відзначити і низьку фінансову грамотність даних посадових осіб, котрі допустили це.

Не можемо не погодитись, що в Україні існували "банки-мийки", котрі збирали вклади, кредитували пов'язаних осіб. Хоча, на наш погляд, у цьому провина керівництва НБУ, працівників департаменту банківського нагляду НБУ, котрі видавали ліцензії на здійснення операцій такими банками, у т. ч. операцій із приймання вкладів від фізичних осіб, а також вчасно не реагували на проблеми у даних банках, які накопичувались роками.

Висновки. Підводячи підсумок нашого дослідження, зазначимо, що і банківська система, і система гарантування вкладів потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

Через банкоцентричну модель банки виступають у ролі головних фінансових посередників, що, у свою чергу, впливає на збільшення обсягу реального сектору. Тому постійний моніторинг їхньої діяльності, захист вкладів виступають одним із головних пріоритетів для досягнення високого економічного ефекту.

Регулятору вітчизняної банківської системи потрібно зосереджувати свою увагу на збереження коштів населення у банківській системі та створення умов для відновлення довіри до банківської системи через дієві механізми банківського регулювання та ефективного здійснення банківського нагляду.

Слід підвищити ефективність здійснення банківського нагляду та ефективного моніторингу проблемно-ризикових банків шляхом подвійного нагляду як з боку НБУ, так

і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Це дасть можливість виявити структурні зрушення у банківській системі, а отже, можливість вчасно застосувати режим превентивних заходів до банків-учасників ФГВФО. Окрім цього, необхідно проводити вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб із боку діяльності ФГВФО задля повернення довіри до банків.

Для збільшення кількості вкладників доцільно відмінити оподаткування відсотків депозитів фізосіб, надати додаткові державні гарантії. Водночас потрібно підвищити гарантовану суму відшкодування, котра б відповідала поточній економічній ситуації у державі. Згідно із світовими рекомендаціями, вона повинна бути переглянута як мінімум 1 раз на 5 років та, на наш погляд, скоригована відповідно до показника інфляції та курсів іноземних валют.

Це дозволило б акумулювати у банківській системі України значну додаткову суму коштів та спрямувати їх на розвиток вітчизняної економіки нашої держави. Це зменшило б залежність нашої держави від позик міжнародних валютно-фінансових та кредитних організацій.

Перспективи подальших розвідок. Банківська система та система гарантування вкладів у період кризи значно зменшили свій позитивний вплив на розвиток економіки. Відновлення довіри до банківської системи, відновлення ресурсного потенціалу банківської системи та відновлення кредитування – першочергові та важливі передумови для реального економічного зростання, що потребують подальших наукових досліджень, котрі автори будуть пропонувати у наступних своїх наукових працях.

Список використаних джерел

1. Звіти про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report/>.
2. Статистика Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/T6z7ZL>.
3. The World Bank: Data Gross domestic savings (% of GDP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS>.
4. OECD Data: Household financial assets [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.oecd.org/hha/household-financial-assets.htm#indicator-chart>.
5. Німецька фінансова транснаціональна корпорація Allianz, Economic Research “Global financial assets of private households” Munich, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/2pRRFp>.
6. Газета “Експрес”: НБУ знайшов “під матрацами” \$92 мільярди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/wn3Ftw>.
7. Постанова Правління Національного банку України № 540 від 29.08.2014 р. “Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9987297>
8. Dollarization in Sub-Saharan Africa: experience and lessons / Mauro Mecagni ... [et al.]. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, May 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2015/afr1504.pdf>.

9. *Financial Times: UniCredit's new chief will face four main challenges*, від 25.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://next.ft.com/content/4bfcad98-2249-11e6-9dea-6c9f084f551d>.
10. Архів Бюлетеня Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=67693.

References

1. Zvity pro diialnist Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib Ukrainy [Reports on the activities of the Deposit Guarantee Fund of Ukraine], from <http://www.fg.gov.ua/about/report/> [in Ukrainian].
2. Statystyka Natsionalnoho banku Ukrainy [Statistics of the National Bank of Ukraine], from <https://goo.gl/T6z7ZL> [in Ukrainian].
3. The World Bank: Data Gross domestic savings (% of GDP), from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS> [in English].
4. OECD Data: Household financial assets, from <https://data.oecd.org/hha/household-financial-assets.htm#indicator-chart> [in English].
5. Nimetska finansova transnatsionalna korporatsiia Allianz, Economic Research “Global financial assets of private households” Munich, October 2015, from <https://goo.gl/2pRRFp> [in English].
6. Hazeta “Ekspres”: NBU znaishov “pid matratsamy” \$92 miliardy [the ‘Express’ newspaper: NBU has found \$92 billion under the mattress], from <https://goo.gl/wn3Ftw> [in Ukrainian].
7. Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy № 540 vid 29.08.2014 r. “Pro vvedennia dodatkovykh mekhanizmiv dlia stabilizatsii hroshovo-kredytnoho ta valiutnoho rynkiv Ukrainy” [Resolution of the National Bank of Ukraine Board No. 540, dated August 29, 2014 “On the introduction of additional mechanisms to stabilize the money and foreign exchange markets of Ukraine”], from <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9987297> [in Ukrainian].
8. Mecagni M. et al. Dollarization in Sub-Saharan Africa: experience and lessons. Washington, D.C.: International Monetary Fund, May 2015, from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/dp/2015/afr1504.pdf> [in English].
9. *Financial Times: UniCredits new chief will face four main challenges*, 25.05.2016, from <https://next.ft.com/content/4bfcad98-2249-11e6-9dea-6c9f084f551d> [in English].
10. Arkhiv Biuletenia Natsionalnoho banku Ukrainy [Archive of “Bulletin of the National Bank of Ukraine”], from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=67693.

Редакція отримала матеріал 20 грудня 2016 р.